

**Published in Lavinia Stan and Lucian Turcescu (Eds)
1989-2009 INCREDIBILA AVENTURA A DEMOCRATIEI DUPA COMUNISM.
Institutul European Iasi, Dezbateri Contemporane, 2010**

Steven Sampson

Profesor în cadrul Departamentului de Antropologie Socială al Universității Lund, Suedia.
Doctorat obținut la Universitatea Massachusetts, Statele Unite.

1. Când și cum anume ați devenit interesat de România și Europa de Est?

Am fost marxist (trotskist), interesat de Europa de Est. Am călătorit prin regiune în anii 70 și am devenit interesat de regimurile comuniste și de zona Balcanilor. După ce mi-am început studiile postgraduate în antropologie socială la Universitatea Massachusetts, am avut ocazia să iau un curs de etnografie a Europei de Est. Mai târziu, am făcut muncă de teren împreună cu colegii mei în zona Brașovului. Am studiat sistematizarea rurală în Feldioara (localitate situată în preajma Brașovului), iar apoi am fost primul și ultimul cetățean american care a urmat cursurile Academiei Ștefan Gheorghiu. Acolo chiar le-am vorbit despre trotskism. Preocupările mele academice s-au concentrat asupra interacțiunii dintre birocrăția formală și sistemele informale din România. Am scris o serie de articole despre contrastul dintre planificare și iraționalitate, dintre birocrăție și corupție, economia planificată și economia informală, cenzură și zvonuri, despre antropologia Securității, ca și despre rolul pilelor, cunoștințelor și al relațiilor în România (pe scurt, P.C.R. versus „p.c.r.”). Eforturile mele de a cerceta și a publica aceste articole, și a le face cunoscute în presă și în programele de radio, au întâmpinat anumite dificultăți. Ca urmare a lor, am devenit un dușman al poporului. Am și un dosar secret și știu că unii dintre prietenii mei din România au avut și ei dificultăți cu Securitatea. Interesul meu a continuat să se manifeste și după 1989, anul în care m-am reîntors în România ca unul dintre mulții consultanți străini meniți să asiste procesul misterios al „reformei”. Am lucrat pentru Uniunea Europeană, pentru Banca Mondială și am putut să observ modul în care modelul occidental de democratizare a fost exportat în România și în alte țări balcanice (pardon, sud-est-europene). Acum conduc un număr de proiecte de studiere a programelor anticorupție din Balcani.

2. Ne puteți spune ce anume făceați în anul 1989? Ați fost martorul căderii regimului comunist pe când vă aflați în Europa de Est? Cum ați perceput acele evenimente?

Trăind în Danemarca, am putut să vizitez România des, dar în vara lui 1988 am fost declarat persona non grata și întors de pe aeroport. Am urmărit evenimentele care se desfășurau în România, am scris articole în presa daneză și am fost intervievat de unele canale de radio (spre exemplu, BBC, RFE, radioul danez). Eram singurul expert în probleme românești din Danemarca. Cu siguranță, am fost singura persoană din Danemarca ce primea în fiecare zi *Scînteia* și care o mai și citea pe deasupra, inclusiv primele pagini! În anul 1988, am pus bazele unei asociații, Acțiunea Daneză pentru România, care căuta să facă cunoscute problemele acestei țări. Ca toți cei din România, în luna decembrie 1989 am ascultat și eu postul de radio Europa Liberă. În plus, în cursul aceluși an am scris și o serie de articole în presa daneză și am urmărit evenimentele de la Timișoara. Aveam multe contacte printre românii care trăiau în Danemarca.

În primele zile după revoluție, am apărut la radioul și televiziunea daneză, alături de alți români care vorbeau daneza. Cu acea ocazie s-au schimbat câteva cuvinte tari: românii din Danemarca m-au acuzat de calomnie contra „țării” atunci când am spus că mă așteptam ca violența să escaladeze (ceea ce, de fapt, s-a și întâmplat). Desigur că evenimentele din 1989 și de la începutul anului 1990 au fost foarte palpitate, în mare parte pentru că nimeni din comunitatea academică care se ocupa de studiile est-europene nu a putut prezice ce avea să se întâmple în 1989, rapiditatea evenimentelor și forma pe care acestea le-au luat. Pentru mine, evenimentele au fost palpitate și pentru că aveam prieteni în România cu care nu am putut să stau în contact, deoarece ar fi avut greutate dacă ar fi menținut relații cu un străin ca mine, cu atât mai mult cu cât acel străin era unul suspect.

3. Credeți că Revoluția din decembrie 1989 a fost inevitabilă? În opinia dvs., care a fost impactul ei asupra României postcomuniste?

În arheologie, ca și în istorie, înveți că sistemele sociale instabile fie se vor adapta, fie se vor schimba, fie se vor prăbuși. Sistemul românesc, ca și cel din alte părți ale Europei de Est, se schimbă și se adaptează, dar în cele din urmă s-a dovedit că el continua să aibă mult prea multe contradicții și, ca atare, s-a prăbușit. Întrebarea științifică nu este de ce sistemele est-europene s-au prăbușit, ci cum de ele au putut să reziste atât de mult timp. Prin urmare, da, evenimentele din 1989 au fost inevitabile în același mod în care prăbușirea regimului nord-coreean este inevitabilă.

Revoluția, sau „evenimentele din 1989”, încă își face simțit impactul asupra României. Impactul major este că revoluția a creat un simț al istoriei, un „înainte” și un „după” prin care oamenii au putut să lege istoria cu biografiile lor personale. Fără asemenea puncte de referință, oamenii nu se cunosc pe sine și însuflă această insecuritate copiilor lor. La fel cum imigranții africani care ajung în Franța pot să aibă greutate în a-și găsi un loc în lume și transmite aceste identități schizofrenice copiilor lor, și românii pot fi schizofrenici în ceea ce privește locul lor în lume. Africanii din Franța sunt pierduți în spațiu. Românii sunt pierduți în timp. Tocmai de aceea ei au fost atât de entuziaști și utopici în ceea ce privește viitorul: aderarea la Europa, la Comunitatea Europeană, la NATO, etc. Asta este ceea ce fac și religiile utopice. „Europa” a fost o religie pentru români. A fost ca și când acest viitor în Europa ar putea rezolva toate problemele privind trecutul și ca și când el le-ar fi putut permite să uite realitățile prezentului. Românii vorbesc despre spațiul mioritic, dar de fapt ceea ce este important pentru ei este timpul mioritic. Impactul revoluției este că ea a stabilit un punct în timp, unul pe baza căruia oamenii pot să dezbată ceea ce a fost mai înainte, ceea ce a venit pe urmă și ceea ce se va întâmpla în viitor.

4. În anul 1989, ce fel de evoluție anticipați pentru România și Europa de Est pentru următoarele două decenii? Au fost speranțele dvs. în general confirmate sau înșelate?

Trebuie să recunosc că sunt plăcut surprins de evoluțiile care au avut loc în România după anul 1989. Am crezut că lucrurile vor lua o turnură mult mai rea. Societatea a fost oarecum pașnică (mineriadele au fost relativ pașnice în comparație cu standardele balcanice). Politica a fost o combinație normală de corupție, ineficiență și o mână de oameni cu principii morale înalte, dar deseori lipsiți de calități manageriale sau inteligență politică. În general, luptele etnice au luat forma cuvintelor dușmănoase, dar nu a violenței. Am sperat că tabăra anticomunistă va fi destul de dibace pentru a înțelege ce doreau românii cu adevărat – securitate în viața de zi cu zi – mai mult decât au făcut-o Iliescu și susținătorii săi. Dar, de fapt, Iliescu și grupul său au demonstrat

că știau caracterul românilor mai bine decât intelectualii și asociațiile neguvernamentale, care-au fost sprijiniți atât de mult prin proiectele finanțate de democrațiile occidentale. Este foarte ușor să spui că românii au fost facil de manipulat, însă acest lucru ne forțează să ne întrebăm de ce oare numai o anumită formațiune politică i-a putut manipula pe români, nu și celelalte. Ca atare, dezamăgirea mea principală în ceea ce privește politica românească este lipsa persistentă a unei culturi politice democratice în România. Grupul lui Iliescu a fost populist, intelectualii au fost elitiști. Românii obișnuiți au fost convinși că grupul Iliescu îi putea reprezenta mai bine. Și în manieră cu adevărat românească, ei au lăsat ca așteptările lor să depășească realitatea, până când au devenit poporul cinic de astăzi.

5. În opinia dvs., care sunt succesele cele mai notabile înregistrate de România și Europa de Est în ultimele două decenii?

Abilitatea României și a Europei de Est de a accede la Uniunea Europeană (UE) este pur și simplu fenomenală, dacă avem în vedere faptul că ele niciodată nu au îndeplinit *cu adevărat* condițiile necesare apartenenței autentice la Uniune. În aproape toate domeniile, de la sănătate, managementul financiar, administrația publică, reforma economică și corupție – până la condițiile oribile în care copii cresc în instituțiile statului! -- România pur și simplu s-a fofilat. A intrat pe ușă deoarece fie UE s-a uitat în altă parte, fie avea nevoie de motivele diplomatice necesare pentru a spune „Da, ești OK”. Aș numi intrarea României în Europa ca „Merge și așa...”, „vagoane cu trei roți”. Această lipsă de calificări se revelează acum în modul teribil în care România și celelalte țări est-europene au reacționat la criza economică. Structurile și formele organizaționale certificate de UE s-au dovedit a fi goale sau haotice atunci când li s-a cerut să răspundă problemelor reale cu care se confruntă românii obișnuiți. Aici avem un alt exemplu de „formă fără fond”.

Dar un alt succes este lipsa conflictului etnic pe scară largă în România. Da, avem exemple de tensiuni între români și maghiari și chiar de violențe sporadice contra romilor. Și antisemitismul persistent. Dar, dată fiind istoria României și ceea ce s-a întâmplat în alte părți în Balcani, se poate spune că țara a rămas pașnică din punct de vedere etnic. Felicitări poporului de „români, maghiari și alte naționalități”, cum spunea Ceaușescu.

6. În opinia dvs., care sunt eșecurile cele mai notabile înregistrate de România și Europa de Est în ultimele două decenii?

Incapacitatea de a dezvolta o clasă de politicieni și funcționari publici profesioniști, competenți este, din punctul meu de vedere, eșecul cel mai mare. Acesta este, de fapt, atât un eșec al politicii, cât și un eșec al administrării. Este un eșec de a te gândi la viitor și de a acționa pentru viitor.

Ce înțeleg prin „politicieni competenți”? Mă gândesc la cei care ar înțelege nevoile circumscripțiilor lor, nu ce anume acestea doresc la un anumit moment de timp. Politicienii competenți formulează legislație și politici publice care vin în întâmpinarea nevoilor oamenilor. Eșecul de administrare este încă și mai serios. S-ar putea ca România să aibă multe legi minunate, schițate de consultanți europeni sau americani și aprobate de Parlament, dar implementarea acestora este deseori catastrofică. Acest lucru alimentează atitudinea cinică a societății. Cinismul se transformă într-o glumă proastă când economia merge bine. Dar el este o problemă mult mai serioasă în condiții de criză.

7. Care credeți că ar fi problemele pe care țara și regiunea ar trebui să le adreseze în viitorul apropiat?

Problema principală este să consolideze o societate în care oamenii să investească și pe viitor. Adică o clasă de mijloc care apreciază educația și investițiile. Și o clasă muncitoare care vede un viitor pentru ea și copii ei în România, nu pictând case în Italia sau studiind în Franța. Pierderea de capital uman pe care o suferă România, a celor mai talentați și întreprinzători muncitori și intelectuali ai săi, ideea că nu-ți poți face un viitor în România este adevărata tragedie prin care trece societatea românească. Țara încă sângerează. Întrebați-i pe muncitorii din Constanța unde se află copiii lor: ei lucrează ca zugravi și chelnerițe în Europa Occidentală. Întrebați-i pe intelectuali din București unde se află copiii lor: ei studiază în Anglia, Franța sau la New York. Țara sângerează.

8. După dvs, ce efecte a avut procesul de integrare în Uniunea Europeană asupra României și a Europei de Est?

Așa cum s-a spus, României și vecinilor sale procesul de extindere le-a oferit noi orizonturi și noi posibilități. Românii obișnuiți vin acum în Danemarca (unde se întâmplă să locuiesc eu) pentru a munci ca bone sau muncitori în construcții pe o bază mai legală...dacă pot să găsească de muncă. Ei pot să concureze cu polonezii și lituanienii de pe picior de egalitate. Dar efectele de durată, instituționale ale extinderii doar acum au început să se vadă. Este încă neclar dacă România este un partener egal cu UE sau un „copil rău” care trebuie să fie monitorizat, supravegheat sau amenințat când participă la corupție sau dă dovadă de management financiar defectuos. În acest ultim caz, relația dintre România și „Europa” nu s-a prea schimbat. Rămâne suspiciunea că România nu este suficient de bună, că „Europa” nu tratează România cum trebuie. Amărăciune și suspiciune care oferă bazele oportunismului politic, incompetenței administrative, moșiciei competiției și egomaniei deșănțate. Dacă Caragiale ar reveni pe pământ, s-ar simți acasă.

9. Care credeți că a fost impactul lărgirii către est a Uniunii Europene asupra Europei?

Privit din punctul de vedere al Europei Occidentale, extinderea nu a însemnat decât obligații noi și costuri în plus. Avantajele păreau a fi puține. Da, putem acum să avem muncitori mai ieftini, dar astăzi muncitorii europeni trebuie să facă față competiției introduse de cei noi. Adevărata problemă este că UE a fost văzută ca având „porți deschise” și că porțile s-au deschis pentru cei care nu trebuiau să vină aici ca să ne exploateze sistemele noastre. Dacă spui „România” în Danemarca, gândul ți se duce la cerșetorii și prostituatele romi și muncitorii plătiți puțin din construcții. Nu știm dacă cineva din Europa investește în România, deși bănuiesc că sunt asemenea investitori.

10. Care credeți că este impactul recente crize economice internaționale asupra României și a Europei de Est?

Criza este benefică pentru poporul român, pentru că acum el poate să înțeleagă dacă economia de piață sau integrarea cu economia mondială îi va putea rezolva toate problemele. Nu

o va face, nu a făcut-o, nu poate și nu vrea s-o facă. Aceasta este o lecție pe care noi, cei din Occident, o învățăm, la rândul nostru. Criza este o bună ocazie pentru oamenii politici români, care pot, în sfârșit, să dea vina pe „forțele externe”, dacă nu chiar pe “forțele oculte” (finanțatorii evrei) pentru problemele proprii lor țări. Oamenii politici au această ocazie și nimeni nu se va întreba de ce ei nu au putut anticipa criza. Știm că, în timp de criză sau colaps, acestea pot duce nu numai la tragedii și probleme, ci și la creativitate și reînnoire culturală. De aceea, sunt optimist, România este una dintre cele mai cinice țări din Europa, dar și una dintre cele mai flexibile și mai creative. Acum este momentul ca această creativitate să se manifeste. Doresc să văd nașterea unei adevărate „societăți civile” în România. Nu o societate civilă de organizații neguvernamentale finanțate de fundații și granturi străine, ci o societate civilă înțeleasă ca o căutare de soluții de către oamenii locului. Prin urmare, sunt optimist.

11. Cum sunt studiile românești și est-europene văzute în țara și în domeniul dvs. la două decenii după căderea regimurilor comuniste? Încă merită să studiezi aceste țări? De ce?

Tranziția s-a sfârșit acum și ne aflăm în perioada post-tranziție. Studiile despre România și Europa de Est sunt acum parte din studiile despre Europa. În Scandinavia, accentul s-a pus pe studiile baltice datorită legăturilor culturale, economice și a proximității geografice a țărilor baltice. Există, în plus, o lungă tradiție de predare a limbii, literaturii și istoriei ruse și un interes emergent în Asia Centrală și zona Caucazului. Pe de altă parte, interesul pentru și cercetările despre România, Europa de Sud-est și Europa de Est în general sunt acum foarte scăzute. Nu există un interes strategic și nici nevoia practică de a cunoaște mai mult despre Europa de Est sau România. Accentul se pune pe studiile privind Orientul Apropiat/Islam/Asia Centrală, din motive evidente, și pe Asia de Est (China/India/Japonia), din nou pentru motive evidente. Putem înțelege această lipsă de interes în România/Europa de Est ca un semnal pozitiv: România și Europa de Est sunt acum interesante pentru motive care merită. Cu alte cuvinte, ele au fost interesante din motive strategice, exotice, militare, politice, economice - adică pentru ceea ce eu numesc motive greșite. Motivele greșite făceau ca Europa de Est și România să fie studiate pentru că ele constituiau o problemă pentru toți. Țara era interesantă pentru că ceva era greșit, ciudat sau enigmatic despre ea. Cei care studiază România astăzi o studiază din pură curiozitate intelectuală, nu pentru că Banca Mondială sau administrația americană trebuie să afle despre ea. Curiozitatea intelectuală este bună. Trăiască curiozitatea intelectuală!